

ВІДГУК ОФІЦІЙНОГО ОПОНЕНТА

доктора економічних наук, професора, академіка НААН

ДРЕБОТ Оксани Іванівни

на дисертаційну роботу Ляшинського Валерія Борисовича

за темою:

**«Еколого-економічні засади формування нетрадиційного
сільськогосподарського землекористування в Україні»**

подану на здобуття наукового ступеня доктора філософії

за спеціальністю 051 «Економіка»

з галузі знань 05» Соціальні та поведінкові науки»

1. Актуальність теми дисертації

На сучасному етапі розвитку України, найбільш важливою еколого-економічною проблемою в аграрному секторі економіки є питання раціонального використання земельних ресурсів, оскільки саме завдяки ефективному використанню земельних ресурсів можливе вирішення не тільки завдань щодо економічної безпеки, але й питань забезпечення продовольчої безпеки регіонів і країни в цілому. Повне використання потенціалу сільськогосподарських земель у традиційний спосіб є низько ефективним щодо екологізації та капіталізації землекористування рівня розвинених європейських країн і на території України дана проблема є актуальною. Для її ефективного вирішення розповсюджується перехід на екологічно безпечне нетрадиційне сільськогосподарське землекористування фермерських, селянських господарств та малих і середніх сільськогосподарських підприємств, яке характеризується органічним, біологічним, органо-біологічним, точним тощо, землеробством.

Особливої актуальності набуває обґрунтування теоретико-методичних підходів та практичних рекомендацій щодо формування та еколого-економічної оцінки ефективності нетрадиційного сільськогосподарського землекористування як одного із факторів безпеки життєдіяльності людей.

Дисертаційна робота Ляшинського В.Б. на тему “Еколого-економічні засади формування нетрадиційного сільськогосподарського землекористування в Україні” має теоретичний та практичний інтерес, є своєчасною і надзвичайно актуальною.

2. Зв’язок роботи з науковими програмами, планами, темами

Дисертаційне дослідження автором виконувалось з врахуванням Основних засад (стратегії) державної екологічної політики України на період до 2030 року (закон України від 28 лютого 2019 року № 2697-VIII), а також

згідно з програми наукових досліджень Державної екологічної академії післядипломної освіти та управління Міністерства екології та природних ресурсів України, а саме: в межах науково-технічної програми «Напрями розвитку та механізми формування економіки і екології землекористування в умовах нових земельних відносин» (номер державної реєстрації 0111U006654), в якій здобувачем обґрунтовано методологічні та методичні основи обґрунтування формування нетрадиційного сільськогосподарського землекористування та його ефективності в контексті безпеки життєдіяльності людей в межах сільських територій.

3. Аналіз наукових положень, висновків і рекомендацій, сформульованих у дисертації, і ступінь їх новизни

Аналіз теоретико-методологічних, методичних і практичних наукових положень, висновків і рекомендацій дисертаційної роботи Ляшинського В.Б., дає достатньо підстав для висновку, що значна їх частина характеризується науковою новизною і практичною цінністю. До найбільш вагомих наукових результатів слід віднести ті теоретико-методичні положення, які сформовано та науково обґрунтовано на основі комплексного і системного підходів, системного аналізу та синтезу, що дало можливість:

1. Дати визначення, що під нетрадиційним землекористуванням розуміється процес організації економічно ефективного, еколого безпечного та соціально-орієнтованого використання сільськогосподарських земель як засобу основного виробництва в тісній взаємодії з навколишнім природним середовищем, та із відносинами власності на землю (*де людина та її інтелект є ключовими щодо формування земельного капіталу*).

2. Розробити логічно-змістовну концептуальну модель сутності організації нетрадиційного сільськогосподарського землекористування, яка характеризується: 1) формами і відповідними їм методами використання земель; 2) технологіями ведення сільського господарства: традиційними та альтернативними, зокрема: органічне землеробство, біодинамічне землеробство, точне землеробство, екологічно чисте землеробство, землеробство з вирощування нішових культур; 3) техніко-економічним обґрунтуванням напряму нетрадиційного землекористування, зокрема за: придатністю земель та ґрунтів, варіантами розвитку нетрадиційного землекористування, землевпорядкуванням та здійсненням земельних поліпшень, прогностною оцінкою економічної ефективності землекористування, доцільністю організації нетрадиційного землекористування; 4) економічним менеджментом організації нетрадиційного землекористування. В цій моделі, на мій погляд, досить

важливим є техніко-економічне обґрунтування напряму нетрадиційного землекористування за придатністю земель та ґрунтів.

3. Обґрунтувати, що формування нетрадиційного сільськогосподарського землекористування повинно базуватися на таких принципах як: безпека здоров'я в контексті виробництва екологічно чистої продукції та збереження і відновлення природних ресурсів та біорізноманіття; екології в контексті адаптації до місцевих умов, культури та масштабу землекористування; справедливості в контексті розширення соціально та екологічно справедливого землекористування та збереження землі для майбутніх поколінь; турбота в контексті обережності та відповідальності щодо організації нетрадиційного сільськогосподарського землекористування, управління, розвитку та технологій. В цьому зв'язку дисертант обґрунтовує, що ключовим моментом у впровадженні нетрадиційного землекористування є його екологізація та капіталізація, які автор відносить до соціально-економічної категорії, що втілює відносини між землевласниками і землекористувачами та державою в процесі виробництва тих сільськогосподарських культур, які не тільки задовольняють потреби населення в продуктах харчування, але й забезпечують робочі місця на селі, відновлення природної родючості ґрунту, збільшення продуктивного потенціалу земельних ресурсів та рівня екологічності.

4. Розробити логічно-змістовну схему підготовки до переходу від традиційного до нетрадиційного сільськогосподарського землекористування, яка включає такі складові як: 1) Набути знання про напрями нетрадиційного сільськогосподарського землекористування; 2) Обговорити із засновниками сільськогосподарського підприємства або членами фермерського господарства; 3) Проаналізувати ситуацію у сільськогосподарському підприємстві або фермерському господарстві; 4) Здійснити апробацію методів органічного чи іншого виробництва або вирощування нішевих культур; 5) Прийняти рішення. Важливими складовими в цій схемі є набуття знань про напрями нетрадиційного сільськогосподарського землекористування та апробація методів органічного чи іншого виробництва або вирощування нішевих культур.

5. В якості інституційного забезпечення запропонувати структуру проєкту Закону України «Про економічне стимулювання розвитку сільськогосподарського нетрадиційного землекористування України», його розділів та стислий зміст законопроекту. На даному етапі розвитку нетрадиційного землекористування архіважливим є законодавча класифікація видів та типів сільськогосподарського нетрадиційного землекористування України, правові засади його функціонування та економічного

стимулювання. загальні вимоги до нетрадиційного сільськогосподарського землекористування, вимоги до режиму сільськогосподарського землекористування з виробництва органічної продукції, вимоги до режиму сільськогосподарського землекористування з біодинамічним землеробством, вимоги до режиму сільськогосподарського землекористування з використанням точного землеробства, вимоги до режиму сільськогосподарського землекористування з виробництва екологічно чистої продукції, вимоги до режиму сільськогосподарського землекористування з вирощування нішевих культур.

6. Здійснити типізацію земельних угідь та земель за функціональним використанням і за ступенем антропогенного навантаження, яка уточнюється для сільськогосподарського землекористування окремо в залежності не тільки від ступеня антропогенного навантаження на земельні та інші природні ресурси, а й від стану деградаційних процесів ґрунтового покриву та структури посівів сільськогосподарських культур.

7. Обґрунтувати, що потенціальна щорічна економічна вигода на рівні фермерського господарства/сільськогосподарського підприємства складає від застосування ґрунтозахисного та ресурсозберігаючого землеробства й інших заходів нетрадиційного сільськогосподарського землекористування 1 314,8 тис. дол. США. Щорічна вигода від вказаних заходів на національному рівні складає 1 186,4 тис. дол. США.

Основні положення, висновки і рекомендації, що наводяться в дисертаційній роботі, є достатньо обґрунтовані, оскільки вони базуються на матеріалі, накопиченому у вітчизняній та світовій науці, а також на власних розробках. Загалом дисертаційне дослідження Ляшинського В.Б. характеризується структурованістю, методичною завершеністю та чіткістю зроблених результатів.

Наукова новизна результатів дисертаційного дослідження

В дисертаційній роботі Ляшинського В.Б. сформульовано і достатньо обґрунтовано ряд теоретичних, методичних та практичних аспектів, в яких узагальнено теоретичні та практичні аспекти нетрадиційного сільськогосподарського землекористування, еколого безпечного та соціально-орієнтованого використання сільськогосподарських земель як засобу основного виробництва в тісній взаємодії з навколишнім природним середовищем, та із відносинами власності на землю в Україні. Для України ця проблема стала особливо гострою і пріоритетною саме з позицій пошуку шляхів зниження тенденцій погіршення стану земельних

та інших природних ресурсів, а також необхідність збільшення доходності землекористування сільськогосподарських землекористувачів.

До основних результатів дослідження, які відзначаються науковою новизною, належать такі:

сформульоване поняття нетрадиційного сільськогосподарського землекористування як процесу організації форм та відповідних їм методів і технологій економічно ефективного, еколого безпечного та соціально-орієнтованого використання сільськогосподарських земель;

обґрунтування сутності нетрадиційного сільськогосподарського землекористування, яке полягає у зміні форм і відповідних їм методів використання земель, технологій ведення сільського господарства, техніко-економічного обґрунтування напряму та економічного менеджменту нетрадиційного землекористування, що забезпечують екологізацію та капіталізацію землекористування;

розроблена структурна схема інституціонального середовища формування нетрадиційного сільськогосподарського землекористування, яка обґрунтовує, що для зменшення трансакційних витрат мають бути здійснені відповідні заходи на різних ієрархічних рівнях;

запропоновані методичні підходи оцінки ефективності заходів нетрадиційного сільськогосподарського землекористування на мікрорівні та макрорівні.

Проведений аналіз дисертаційної роботи, публікацій дозволяє підтвердити наявність в роботі елементів наукової новизни в питаннях переорієнтації використання земель на менш деструктивне з екологічної точки зору та більш ефективне землекористування.

Дисертаційна робота складається з трьох розділів, кожний з яких характеризується певним внеском у розвиток теорії та практики щодо еколого-економічних засад формування нетрадиційного сільськогосподарського землекористування в Україні

4. Теоретична цінність і практична значущість наукових результатів

Практичне значення одержаних результатів полягає у можливості використання теоретичних, методичних і практичних розробок і пропозицій впровадження основних результатів дослідження щодо підходів до формування нетрадиційного сільськогосподарського землекористування.

Наукові результати використовуються у практичній діяльності товариством з обмеженою відповідальністю «Розетта Агро» у частині методичних пропозицій щодо підходів до реалізації окремих складових елементів нетрадиційного сільськогосподарського землекористування

(довідка від 11.01.2022 р. № 1/5), товариством з обмеженою відповідальністю «АВ Ліхт» у частині методичних пропозицій щодо підходів до реалізації окремих складових елементів нетрадиційного сільськогосподарського землекористування (довідка від 18.02.2022 р. № 3), товариством з обмеженою відповідальністю «Агро-СМТ» у частині методичних пропозицій щодо підходів до реалізації окремих складових елементів нетрадиційного сільськогосподарського землекористування (довідка від 10.10.2021 р. № 24), товариством з обмеженою відповідальністю «Фрукти Полісся» у частині методичних пропозицій щодо підходів до реалізації окремих складових елементів нетрадиційного сільськогосподарського землекористування (довідка від 03.02.2023 р. № 164). Білоцерківським національним аграрним університетом у навчальному процесі програми «Геодезія та землеустрій» з дисциплін «Планування та управління ГІС-проектами у галузі використання та охорони земель» і «Територіальне планування та збалансоване землекористування» (акт впровадження від 10.10. 2022 р.), Всеукраїнською громадською організацією «Спілка землевпорядників України» у частині пропозицій з встановлення законодавством порядку, умов, меж експлуатації (використання) для конкретних цілей сільськогосподарських земель які визначаються в залежності від виконуваних функцій землею з урахуванням природних, соціальних, економічних та інших факторів при класифікації типів землекористування (довідка № 12-22 від 01.09.2021 р.)

Обсяг матеріалу дисертаційної роботи є достатнім для сприйняття її змісту, обґрунтування запропонованих висновків та рекомендацій.

5. Оцінка обґрунтованості наукових положень, висновків і рекомендацій, сформульованих у дисертації, їх достовірність

Ознайомлення з дисертаційною роботою дає підставу стверджувати про достовірність та обґрунтованість наукових положень, висновків і рекомендацій, що в ній містяться. Зміст дисертаційної роботи охоплює всі ключові аспекти теми. Отримані результати підтверджуються широким використанням публікацій вітчизняних і зарубіжних авторів за темою дослідження. В дисертаційній роботі використані результати особистих спостережень автора та значна кількість літературних джерел, зібрано і опрацьовано великий обсяг статистичної інформації для висвітлення сучасного стану сільськогосподарського землекористування в Україні. Дослідження проведене на відповідному науковому і професійному рівні. Аналіз літературних джерел по темі дисертації дозволив автору систематизувати теоретичні та методичні особливості досліджуваної

проблеми. Дисертаційна робота спрямована на теоретико-методичне обґрунтування засад та практичних рекомендацій щодо еколого-економічних та інституційних засад формування нетрадиційного сільськогосподарського землекористування в контексті екологізації та капіталізації землекористування в межах сільських територій.

Інформаційну базу дослідження склали чинні законодавчі та нормативно-правові акти, статистичні й аналітичні матеріали Державної служби України з питань геодезії, картографії та кадастру, Держстату України, наукових праць українських і зарубіжних учених, присвячених проблематиці формування нетрадиційного сільськогосподарського землекористування в контексті безпеки життєдіяльності людей в межах сільських територій, обґрунтування відповідних заходів, спеціальні наукові видання, матеріали науково-практичних конференцій.

Роботу позитивно відрізняє продумана структура, чіткість і логічність розв'язання проблеми дослідження, обґрунтованість та аргументованість методів і підходів щодо рішення поставлених завдань. Мова дисертації чітка, грамотна. Стиль дисертації має науковий характер. Аналіз змісту дисертаційної роботи, автореферату, друкованих праць за темою дисертації дозволяє зробити висновок, що усі пункти наукової новизни дослідження, належним чином відображено у роботі. Дисертаційна робота є завершеним науковим дослідженням.

Теоретичні і практичні результати дисертаційного дослідження, висновки і пропозиції відображено у 13 наукових працях (4 -у фахових наукових виданнях України, 2 статті у наукових виданнях, включених до міжнародних наукометричних баз даних, 7 праць у збірниках тез доповідей міжнародних і всеукраїнських науково-практичних конференцій).

Автором дотримані всі вимоги МОН України щодо кількості публікацій, зміст опублікованих результатів відповідає тим, що містяться в дисертації й анотації, а основні положення дослідження пройшли всі передбачені види апробації: опубліковані, впроваджені та обговорені на конференціях різних рівнів. Аналіз змісту дисертаційного дослідження та опублікованих праць вказує на дотримання здобувачем вимог академічної доброчинності.

За обсягом, змістом, науковою новизною та практичним значенням одержаних результатів відповідає вимогам наказу Міністерства освіти і науки України № 40 від 12 січня 2017 року «Про затвердження вимог до

оформлення дисертації».

6. Дискусійні положення та зауваження по дисертаційній роботі

Оцінюючи в цілому позитивно дисертаційну роботу В.Б. Ляшинського, яка виконана на достатньо науковому рівні, слід висловити деякі зауваження:

1) Ведучи мову про надмірну розораність території України (с. 115), яка приводить до збільшення площі еродованих сільськогосподарських угідь, яких вже близько 15 млн га, дисертант пропонує для частини еродованих земель змінити їх функціональне використання під нетрадиційне землекористування, що потребує більш детального пояснення.

2) Констатуючи на с. 160-161, що нетрадиційне сільськогосподарське землекористування є цілісною системою управління землекористуванням, яка сприяє сталому (збалансованому) розвитку сільських територій, зокрема, зміцненню здоров'я агро-екосистеми, включаючи біорізноманіття, біологічні цикли та біологічну активність ґрунту, дисертант не ілюструє цю систему.

3) На с. 169-170 дисертант веде мову про «органічне землекористування». Але в роботі не розкривається чим відрізняється органічне землекористування від нетрадиційного.

Проте, викладені зауваження істотно не впливають на здобутки роботи, які є новими, актуальними, обґрунтованими та носять переважно дискусійний характер.

7. Оцінка повноти викладення основних результатів дисертації в опублікованих роботах

Дисертаційна робота Ляшинського Валерія Борисовича «Еколого-економічні засади формування нетрадиційного сільськогосподарського землекористування в Україні», є завершеною, самостійно підготовленою кваліфікаційною науковою працею, в якій отримано нові науково обґрунтовані та практично цінні результати, що вирішують важливе наукове завдання. Актуальність обраної теми дисертації, ступінь обґрунтованості наукових положень, висновків і рекомендацій, новизна та повнота викладу в опублікованих наукових працях повністю відповідають вимогам Міністерства освіти і науки України.

Зміст дисертаційної роботи відповідає темі дослідження та спеціальності 051 «Економіка з галузі знань 05 Соціальні та поведінкові науки».

Оцінюючи отримані в дисертаційній роботі науково-обґрунтовані результати, їх експериментальну перевірку та прикладне впровадження, вважаю, що дисертація Ляшинського Валерія Борисовича відповідає вимогам наказу Міністерства освіти і науки України № 40 від 12 січня 2017 року

